

משהו מהקדמה זו. עכ"פ יש כאן כנראה ספיקא דאורייתא, וצ"ע אם להתיר איסור דרבנן מפני ספיקא דאורייתא. ולמעשה אין אנו מתירים אפילו מנהג בגלל חשש שיעברו על איסור קדשה, כגון בימי הספירה וכדו'. וא"כ גם כאן אין להתיר לו להינשא בתוך ל'.

הרמב"ם (הל' אישות פ"א ה"ד). אלא שיש לומר שכל איסור הנישואין בנד"ד הוא דווקא לדעת הרמ"א. והרמ"א עצמו (אה"ע סי' כ"ו סעי' א' בהג"ה) הביא גם את דעת הראב"ד (השגה לרמב"ם שם), שאין כאן איסור קדשה. (ועי"ש ברמ"א, שהקדים שם את דעת הראב"ד לרמב"ם. ויש להסתפק אם ניתן ללמוד

סימן סג

נישואין לאבילה תוך י"ב חודש

פריה ורביה. האם מותר לה להינשא לאחר ל' יום?

עוד נפסק בשו"ע (סי' שצ"ב סעי' ג') עפ"י התוס' (שם):

מי שלא קיים מצוות פריה ורביה ושידך אשה, ואחר שהכין צרכי חופה מת אחי המשוודכת – מותר לכתסה ולבוא עליה אחר שבטלה.

והט"ז (ס"ק ה') כתב בדעת ר"ת (שהיא המובאת בתוס' שם), שאע"פ שהאשה אינה מצווה על פריה ורביה, מכיון שהוא חייב במצוה זו – המצוה שלו דוחה את האבילות שלה. והט"ז דייק ממה שכתב הטור (סי' שצ"ב) בדעת הרא"ש (יבמות פ"ה סי' כ"ז) שלא סבר כר"ת. וטעמו, שאם כן, היכן מצינו שמצוה שלו תדחה איסור של אחר? ולכן כתב הרא"ש בטעם ההיתר, שהוא משום הפסד מרובה, מכיון ששידך כבר והכין צרכי חופה; אך היכא דלא שידך ולא הכין את צרכי החופה מקודם – אסור לישא.

ומכיון שהשו"ע הביא להלכה את דברי הרא"ש, יש לומר שאין הלכה כר"ת, ולא התירו לאדם לישא אשה אבילה בתוך ל', אא"כ יש הפסד של הסעודה, ולא במקרה אחר. וא"כ בנד"ד, שעדיין לא הכינו את צרכי החופה, אין להתיר להם את הנישואין.

אך נראה לענ"ד שיש להקל בשאלה זו. אמנם השו"ע (סי' שצ"ב סעי' ג') כתב שרק במקום הפסד

ראשי פרקים

שאלה

- א. נישואי אשה אבילה בתוך ל'
- ב. הסבר שיטת ר"ת
- ג. גדר איסור הנישואין בשנת האבל
- ד. מצוות האשה להינשא
- ה. מכירת ספר-תורה לצורך נישואי אשה תשובה

שאלה *

אשה שמת אביה ורצתה לקבוע מועד לנישואיה בתוך שנת האבל. האם מותר לה להינשא במועד שבחרה?

א. נישואי אשה אבילה בתוך ל'

נאמר בתוס' (יבמות מ"ג ע"ב ד"ה שאני):

תראה לר"ת, דאע"ג דאסרינן באביו ובאמו בית השמחה עד י"ב חודש, מ"מ מותר לישא אחר שלושים משום מצוות פריה ורביה. ד"כל ל' יום לנישואין", סתמא קתני, אפילו באביו ובאמו, דלא מפליג אלא באשתו. ואע"ג דקיים פריה ורביה – שרי, דהלכה כר' יהושע (שם ס"ב ע"ב). שנאמר "בבוקר זדע את זרעך"...

היתר זה אמור משום מצוות פריה ורביה. ולפי זה יש לעיין בדינה של אשה, שאינה מצווה על

* אייר תש"ל.

אחרונים בשאלה זו. ומסקנת דבריו שם היא שכל מצוה שאי אפשר לקיימה אלא בצירוף חבירו – ויש בה לא־תעשה, ועל הלא־תעשה מצווה חבירו בעוד שרק הוא מצווה על העשה – אף בזה אמרינן דעשה דוחה לא־תעשה. וא"כ גם כאן יש לומר שכיון שאי אפשר לקיים מצוות פריה ורביה אלא בצירוף האשה, אף שהאשה עוברת בלא־תעשה – כיון שהאיש מקיים מצוות עשה – דוחה מצוות העשה שלו את מצוות הלא־תעשה שלה.

וכן נראה שבדבר זה נחלקו גם שני תירוצי התוס' ישנים (כתובות מ' ע"א ד"ה א'). וא"כ סברתו של ר"ת לא נפלאה היא, ויש מקום לומר שגם בכה"ג אמרינן עשה דוחה לא־תעשה. (ועי' "מוריה", תשל"ה ה"ו, שם נכתב שיש לחלק בין ייבום לנישואין, ע"ש).

מיהו המנ"ח כתב (מצוה א' ס"ק א', הוצאת מכון ירושלים אות ט"ו) שאמנם איסור אלמנה לכהן גדול חל על האשה, אך האיסור שלה אינו איסור עצמי אלא מסתעף מן האיסור שלו, כמבואר במסכת יבמות (פ"ד ע"ב) שאשה הוקשתה לאיש. ולכן מצוות העשה של ייבום, המוטלת על האיש, דוחה גם את איסור הנישואין שחל עליה; שמכיון שאצלו האיסור נדחה, ממילא נדחה גם איסורה. וא"כ כאן שאני, שהרי האיסור שלה להינשא בימי אבילותה אינו מסתעף מהאיסור שלו. וא"כ אי אפשר לומר כאן שעשה דוחה לא תעשה. אך מדברי המהר"ם בן חביב (תוספת יום הכיפורים שם) לא משמע שסובר כסברת המנ"ח, אלא שכל שהאיש מקיים מצוה מותר לאשתו לעבור עבירה כדי לסייע לו לקיים את מצוותו. ואע"פ שכאן היא עדיין לא אשתו, יתכן לומר שנישואיה וסיועה למצוה באים כאחד.

ג. גדר איסור הנישואין בשנת האבל

עוד יתכן לומר, שאין כאן איסור, בנישואין תוך י"ב חודש לאחר פטירתו של האב. שכן יש לומר שכל מה שנחלקו הראשונים, זה רק תוך ל'; אך

מותר למי שלא קיים מצוות פריה ורביה לשאת אשה אבילה תוך ל'. אך דעת הרבה פוסקים היא לחלוק על פסק השו"ע, והם סוברים שהלכה כר"ת, שהדבר מותר אף בלא הפסד. וכן כתב השד"ח (כרך ו' עמ' 176, מערכת אבילות סי' נ"ו) בשם ספר משנת ר' אליעזר שהעלה להתיר באבילות שלה אפילו אם לא הכין צרכי חופה, וכן נהגו רבני דורו למעשה. וכן הביא השד"ח (שם) מספר "זכרנו לחיים", שהרב מוהר"א צבי עשה מעשה כמה פעמים להתיר נישואין למי שלא קיים פריה ורביה, אף שלא הכין צרכי חופה, דלא כמרו. וכן כתב בערוה"ש (סעי' י"א) שבשעת הדחק סומכים על שיטת ר"ת, דלא כפסק השו"ע.

ב. הסבר שיטת ר"ת

וכדי ליישב את התמיהה שתמהו על ר"ת, כיצד דוחה מצוה שלו את האיסור שלה, נראה לבאר שהדבר תלוי במחלוקת אם יש מצוות ייבום על היבמה. והנה הגמרא במסכת יבמות (כ' ע"א) מקשה בענין ייבום של אלמנה ע"י כהן גדול, שמכיון שאיסור זה הוא לא־תעשה גרידא, א"כ יבוא עשה (דייבום) וידחה את לא־תעשה (של אלמנה לכה"ג).

אך על כך יש להקשות: היאך תעבור היא על לא־תעשה, הרי היא אינה מצווה על הייבום? אך אם נאמר כדעת הסוברים שגם האשה מצווה על הייבום (עי' פנ"י כתובות מ' ע"א ד"ה בגמרא אבל) – אתי שפיר. אך לדעה הסוברת שהאשה אינה מצווה על הייבום (כן היא דעת החינוך, מצוה תקצ"ח. וכן היא דעת הרשב"א בתשובה, ח"א סי' י"ח), ע"כ למדנו מכאן שמותר לאשה לעבור על איסור לא־תעשה החל עליה, משום העשה של האיש. ומהר"ם בן חביב (תוספת יוה"כ פ"ו דף פ"ו ע"א ד"ה אמר ר"י) הביא מכאן ראיה שעשה של האחד דוחה לא־תעשה של חבירו, וכן סוברים רבים. (ועי' הגהת דעק"א על תוספת יום הכיפורים, שהשיג עליו). ועי' שד"ח (מערכת חליצה סי' א', כרך ח' עמ' 55, וכן מערכת הע' כלל ע"ג, כרך ה' עמ' 246) שהביא מחלוקת

זרעך ולערב אל תנח ידך". והנה פסוק זה הוא מדברי קבלה (קוהלת י"א ו'). ומכאן למדנו שגם מצוה מדברי קבלה דוחה אבילות זו, של י"ב חודש. וא"כ יש לומר באשה, שאף כי אינה מצווה על פריה ורביה, אך מ"מ היא מצווה במצוות "לא תוהו בראה לשבת יצרה", שהיא מדברי קבלה (ישעיהו מ"ה י"ח, גיטין מ"א ע"ב. ועי' לקמן סי' ס"ז אות א'). וא"כ יש לומר שהאבילות נדחית מפני מצוות "שבת" המוטלת עליה. ועי' תוס' (ב"ב י"ג ע"א ד"ה שנאמר), שם נחלקו ר"י ור"י בר מרדכי: לדעת ר"י בר מרדכי יש מצוות "שבת" גם בעבד ואשה, אע"פ שהם פטורים מפריה ורביה. ואילו לדעת ר"י אין בהם מצוות "שבת", אלא שמצוות פריה ורביה היא מצוה רבה משום שיש בה יישוב העולם. אך מי שלא מקיים פריה ורביה, גם "שבת" אין לו. (ועי' לקמן סי' ס"ט אות ד').

ועיין תוס' (חגיגה ב' ע"ב ד"ה לא) שנקטו כדעת הר"י בר מרדכי, והביאו ראייה מהירושלמי במו"ק (פ"א ה"ז). ובמקום אחר (גיטין מ"א ע"ב תורה לא) הביאו ראייה להר"י בר מרדכי מהירושלמי שם (וכן מהירושלמי גיטין פ"ד ה"ה).

וא"כ לדעת הר"י בר מרדכי, שהאשה מצווה ב"שבת", יש ללמוד שהיא מותרת להינשא בתוך י"ב חודש, ק"ו ממצוות "בבוקר זרע את זרעך", שכתבו התוס' שדוחה אבילות. מיהו לשיטת הר"י, החולק וסובר שאין מצוות "שבת" באשה, אי אפשר להתיר לאשה להינשא בזמן אבילותה. ואכן הבית-שמואל (אה"ע סי' א' ס"ק ב') פסק כדעת הר"י, שאשה פטורה מ"שבת". אך הט"ז (ס"ק ב') חולק וסובר שגם אשה חייבת ב"שבת", ולפי דעתו יוצא שמותר לה להינשא בתוך י"ב חודש. ונראה לענ"ד להכריע כך: הנה הר"ן (לד"ף קידושין ט"ז ע"ב סד"ה גמ') הקשה: מדוע אומרת הגמ' שם (מ"א ע"א) לענין קידושין, שמצוה בה יותר מבשלוחה, הרי היא לא מצווה על הקידושין? ותירץ שמכיון שהיא מסייעת לבעלה בקיום המצוה, גם לה יש צד מצוה, מפני שבלעדיה אי אפשר לקיים את המצוה. ובקרבן

לאחר ל' ובתוך י"ב חודש, גם לדעת הרא"ש מותר, אפילו בלא הפסד מרובה. וצ"ע. אמנם אסור לאבל להיכנס לבית המשתה, אולם להינשא בעצמו – יתכן שמותר לו, משום צורך מצוה.

ועוד יש לצדד להקל עפ"י מה שכתב הש"ך (סי' שמ"ד ס"ק ט'), שאם האב או האם ציוו את בנם שלא לנהוג בהם אבילות י"ב חודש, כיון שאבילות זו אינה שייכת בשאר מתים, אלא באב ואם – מצוה לקיים את דבריהם ולא לנהוג אבילות. ומבואר מזה שדין י"ב חודש אינו מדין אבילות כדין אבילות ל', אלא מדין כיבוד אב ואם. וכדמות ראייה יש להביא מכך שלמדו את דין שלושים ימי האבל מן הפסוק (דברים כ"א י"ג) "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" (עי' מסכת שמחות פרק ז'). ומשמע שגם על אביו ואמו הצער הוא שלושים יום. וא"כ האבילות במשך י"ב חודש אינה משום צער אלא משום כבוד. מיהו שם הם גויים ואין משם ראייה. ועי' שדיחמד (מערכת אבילות, כרך ו' דף פ"ג ע"א) שכתב שהאם יכולה למחול לבנה שלא יקיים אבילות כל י"ב חודש אלא רק ל'. ומשמע שאבילות י"ב חודש היא רק משום כבודה. וא"כ בנד"ד אין אצל הכלה לאיתעשה, אלא מצוות עשה של כיבוד אב ואם, או תקנת חכמים משום כיבוד אב ואם. והרי אין מצוות כיבוד אב ואם חלה כלל כשיש מצוה (עי' שו"ע יו"ד סי' ר"מ סעי' ט"ו), אף שאינה מצוה גמורה. ובפרט בכיבוד אב אחרי מותו, שנראה שאינו מעיקר מצוות כיבוד אב ואם מן התורה. (ועיין שד"ח מערכת הי"ע סי' ע"ג, כרך ח' עמ' 246. ועי' לעיל סי' כ"א אות ד').

וכן יש לשקול אם האב מוחל כאן על כבודו. ומסתבר שהאב מוחל על כבודו כדי לראות את בתו נכנסת לחופה בשעט"ו"מ.

ד. מצוות האשה להינשא

בעלי התוס' (כתובות ד' ע"א ד"ה אבל) כתבו שאפילו אם יש לאיש בנים, מותר לו לישא אשה תוך י"ב חודש על אביו ואמו, משום "בבוקר זרע את

שהביא את דעת הרמב"ם (הל' אבל פ"ו ה"ה), שמי שלא קיים מצוות פריה ורביה ומתה אשתו – מותר לישא תוך ל', ולא יבוא עליה עד לאחר ל'. והקשה הב"ח: א"כ לשם מה נשאה? ותיירץ שהחופה עצמה, שהיא הכנה לקיום מצוות פריה ורביה, מצוה גדולה היא. וא"כ יש לומר שהכנה לפריה ורביה יש לדמותה לסייע לפריה ורביה; ויש להתיר לאשה לסייע במצוות פריה ורביה כשהיא אבילה. (מיהו יש לחלק: שהרי חופה, אף שהיא רק הכנה, התורה החשיבה אותה כמצוה בפני עצמה, מה שאין כן במצוות האשה בנישואין).

ה. מכירת ספר-תורה לצורך נישואי אשה

ועוד נראה לומר שבעייתנו תלויה במחלוקת האחרונים בענין מכירת ספר-תורה כדי להשיא יתומה: לדעת הבית-שמואל (אה"ע סי' א' ס"ק ב'), ה"ט"ז (ס"ק ב') והמג"א (או"ח סי' קנ"ג ס"ק ט'), מוכרין ספר-תורה כדי להשיא יתומה. כלומר, שמצוות נישואין – גם של האשה – מצוה רבה היא, ומתירה איסור מכירת ספר-תורה. ומסתבר שמצוות מכירת ספר-תורה חמורה יותר מאבילות; כי מכירת ספר-תורה היא פגיעה בכבוד ה', ואילו אבילות י"ב חודש על אביו ואמו היא כבוד בשר ודם. ונראה שלדעתם יהיה מותר ג"כ לדחות אבילות כדי להשיא אשה. אך לדעת החלקת-מחוקק (אה"ע שם ס"ק א') אסור למכור ספר-תורה לשם כך. ולדעתו יתכן שאסור לדחות אבילות משום נישואי אשה. ולמעשה, גדולי הפוסקים הכריעו כדעת המג"א וסיעתו (עי' משנ"ב סי' קנ"ג ס"ק כ"ד, ערוה"ש סעי' ט"ו).

תשובה

למעשה נראה שיש להתיר לאשה זו להינשא, בצירוף השיקולים הבאים:
א. מצינו שהרבה פוסקים סוברים כר"ת, שאפילו בלא הפסד מותר לשאת אבילה תוך ל'.

נתנאל (לרא"ש קידושין פ"ב ט"ז א' אות א') תמה עליו, שהרי היא מצווה ב"שבת", כמו שכתבו התוס' (שהבאנו לעיל). ויש לתמוה על הקרבן-נתנאל: מהי קושייתו על הר"ן, הרי בתוס' (בב"ב ובגיטין) מבואר שהר"י חולק על הר"י בר מרדכי, וא"כ הר"ן סובר בפשיטות כדעת הר"י? (ועי' תורה תמימה בראשית א' כ"ח אות ס"ה, ולנימוקו השני אתי נמי שפיר בנד"ד).

עכ"פ ממה נפשך האשה מקיימת מצוה: אם משום "שבת", לדעת הר"י בר מרדכי; אם משום שמסייעת לבעל לקיים את מצוותו, כדעת הר"י והר"ן (ולפי ה"ט"ז, גם לר"י חייבת ב"שבת").

ובחידושי אנשי-שם (לר"ף קידושין ט"ז ע"ב אות א') הקשה מהגמ' (יבמות ס"ה ע"ב), שם נאמר שאשה יכולה לתבוע להתגרש מבעלה כשאינו יכול להוליד, ואף לקבל כתובה, בטענה דבעיא חוטרא לידה ומרא לקבורה. והקשה בחידושי אנשי-שם: מדוע לא אמרה הגמ' שם שטענתה היא שרוצה ילדים משום שרוצה לקיים את המצוה המוטלת עליה, שהרי היא מצווה לסייע למצוות פריה ורביה? וכן יש להקשות לדעת הראשונים הסוברים שיש מצוות "שבת" באשה, מדוע לא אמרה הגמרא שרצונה לקיים מצוות "שבת"? אלא שאת קושיית החידושי אנשי-שם על הר"ן לא זכיתי להבין, הרי שם היא תובעת להוציאה בכתובה, וזה שייך רק אם באה בטענה; וזו אינה טענה, שרוצה לסייע לדבר מצוה, שכיון שאין זו מצוה ממש אלא רק סיוע לקיום מצוה, אין זו טענה מספיקה לתבוע כתובה. וכן יש לומר לגבי מצוות "שבת", שאינה טענה חזקה דיה כדי לתבוע כתובה. מיהו בזה אפשר לומר שמצוות "שבת" היא חמורה, שהרי כופין את הרב לשחרר את עבדו בגללה. מיהו שם יש לומר שהעבד יקיים מצוות פריה ורביה לכשישתחרר.

ועוד יש להקשות על החידושי אנשי-שם: הרי כל טענתה היא שרוצה לסייע לבעלה בקיום המצוה. אך הוא, הרי אינו יכול לקיים את המצוה. א"כ איזו טענה יש לה, הרי בכלל אין לה למי לסייע? וצ"ע. (ובענין "שבת" עיין העמק-שאלה שאילתא קס"ה אות ב'. ועי' ידאברהם, לשו"ע יו"ד סי' קפ"ד סעי' ב' ד"ה בשעת).

עוד יש לומר עפ"י הב"ח (סי' שצ"ב ד"ה תניא)

- ב. כאן מדובר לאחר ל', אך תוך י"ב חודש; ומקרה זה קל יותר.
- ג. כל החיוב באבילות י"ב חודש הוא רק משום כיבוד אב ואם, ומסתבר שאביה של הכלה היה מוחל לה על כך.
- ד. אף אם האב לא היה מוחל, ספק אם היא חייבת לשמוע בקולו בנד"ד, שיש בו צד מצוה.
- ה. יש לומר שגם אשה חייבת להינשא. ומכיון שיש לה צד מצוה בדבר, המצוה דוחה את
- האבילות, כפי שמצוות "ולערב אל תנח ירך" דוחה את אבילותו של האיש.
- ו. מצינו שמוותר למכור ספר-תורה לשם נישואי יתומה, והוא הדין לנד"ד.
- ז. מצב זה הוא שעת הדחק, שאם לא יקיימו את החתונה עכשיו, ידחו אותה בכחצי שנה, ועלולים לבוא לידי איסורים שונים; וא"כ יש כאן צד של "לאפרושי מאיסורא".
- לכן נראה שעדיף לקיים את החתונה במועד המתוכנן, ותהיה זו נחת רוח לאב הנפטר.

סימן סד

איסור "בל-תשחית" בקריעה לאחר זמנה

כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שצ"ו סעי' א'). מיהו לגבי היתר הקריעה, נראה לומר שאין בזה משום "בל-תשחית", משום שקורע לצורך, לפי דעתו. ואע"ג שאינו מחוייב בדבר, מ"מ אינו קורע לשם השחתה, ולכן נראה שאינו עובר ב"בל-תשחית".

וכן משמע מלשון הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ח), שכתב:

...כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה – לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים... לא אסרה תורה אלא דרך השחתה.

ובנד"ד, אף שההורים השכולים טועים במה שסוברים שיש עוד חיוב קריעה אחרי ה"שבעה" – ובוודאי לא יתחייבו עונש, שהרי אין לך אונס גדול מזה שטרודים היו באבלם על יקירם שנלקח מהם – מ"מ לפי טעותם אין כאן "בל-תשחית". ומכיון שאינם עושים דרך השחתה, אלא דרך מצוה לפי דעתם, אין צריך למנוע זאת מהם.

ולא תהיה קריעה זו חמורה יותר משריפה על המלכים (עי' ע"ז י"א ע"א) וכדו'. שאף שאין כל

ראשי פרקים

- שאלה
- א. השחתה לצורך סובייקטיבי
- ב. קריעה על רבו ממידת חסידות
- ג. ראיות נוספות
- ד. פסק ה"אור זרוע"
- תשובה

שאלה *

במשפחה אחת מת ילד. מרוב טרדה בזמן הלוויה והקבורה, שכחו לקרוע; ועתה נזכרו, אחרי השבעה. ההורים השכולים רוצים מאוד לקרוע, כי חוששים להתחייב מיתה בידי שמים (עי' מ"ק כ"ד ע"א). והשאלה היא, האם מותר לקרוע לאחר ימי השבעה, או שמא יש בזה משום "בל-תשחית" (עי' שו"ע יו"ד סי' ת"ב סעי' ד)?

א. השחתה לצורך סובייקטיבי

חיוב קריעה על בן מסתיים כתום השבעה,

* שבט תש"ל.